

osebno, v duhu smo pa vedno pri Vas ... In če si v revni Adamovi dolini ne podamo več bratovsko, prijateljsko rok, prosimo Večnega, da se snidemo unkraj groba pri Njem na višavah. Z Bogom!«

Vaška, regionalna in deželna zavest so bile močne tudi v novem okolju, ko je vsak iskal znanca ali prijatelja iz domačega okolja, s katerim bi rad poklepetal v domačem narečju in o podobnih, če ne skupnih življenjskih poteh v stari domovini. Kot najvišja stopnja domovinske zavesti je bila tudi mišljena pripadnost slovenskemu jeziku, narodu in ne nazadnje Katoliški cerkvi.

Mnogi Slovenci so hodili v tujino tudi zaradi

zanimanja za nove kraje in iz radovednosti, npr. popotniki, raziskovalci ipd., ali zaradi študija in strokovnega ter umetniškega izpopolnjevanja. Njim je tujina pomenila možnost razširitve obzorij duha in znanja. Slovenski izseljenci pa so bili večinoma kmečki ljudje, ki so odšli v tujino za boljšim življenjem in večjim kosom kruha. V sebi so nosili del svoje domovine. Njihovi majhni otočki domovine v tujini so z daljšanjem bivanja postajali vedno bolj spomin na svet, ki so ga zapustili in jim je v zavesti vedno bolj bledele, oziroma ostajal v podobi časa, ko so odšli z doma.

M. D.

Čitalnice, »valilnice« slovenskih kulturnih ustanov

29. I. 1861

Potem ko so bila slovenska narodno-kulturna stremeljenja z absolutizmom, ki je sledil pomladi narodov 1848/49, kruto zatrta, so ugasnile tudi čitalnice, ki so kratek čas delovale v Ljubljani, Celovcu, Trstu, Gorici in drugod. Ob koncu petdesetih let so spet zapihale nekoliko bolj »blage sapce«. Po obnovitvi ustavnega življenja v Avstriji l. 1860 se je kulturno-politično delovanje Slovencev izražalo v ustanavljanju čitalnic in bralnih društev.

Prvo čitalnico na Slovenskem so ustanovili 29. januarja 1861 v Trstu, ko je vlada dovolila, da si osnujejo »po izgledu drugih narodov narodno svoje društvo pod imenom Slovanska čitavnica«. Očetu naroda se je zdela ta oblika narodno-kulturne dejavnosti zelo posrečena in Novice so takrat poročale, da je dr. Janez Bleiweis »s serčnim veseljem« prejel ta razglas in Tržačanom kliče: »Slava!« Čeprav so Ljubljano pri ustanovitvi čitalnic prehiteli tudi rodoljubi v Mariboru, kjer je bila čitalnica ustanovljena julija 1861, pa je postala ljubljanska čitalnica, katere ustanovitev je deželno predsedstvo odobrilo 30. avgusta 1861 (ustanovni občni zbor je bil 20. oktobra 1861), vzor vsem ostalim čitalnicam – mestnim in trškim. Teh je obstajalo l. 1869 že več kot šestdeset z okoli 4000 člani – na vsem slovenskem narodnostnem ozemlju z izjemo Prekmurja in slovenske Benečije.

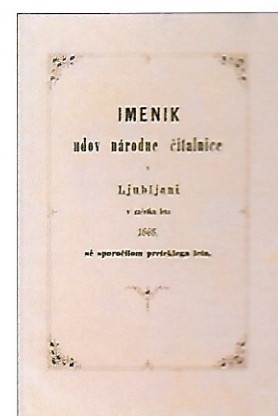
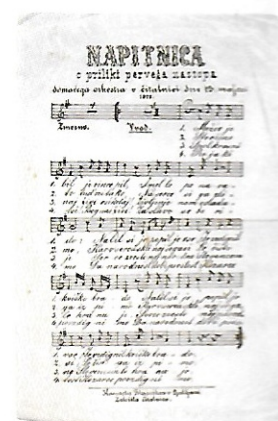
Poglavitna dejavnost čitalnic je bilo prirejanje številnih besed. To so bile prireditve, ki so imele na programu igre, recitacije, petje, koncertne nastope, predavanja ... in so se navadno končale s plesom. Na ta način so postale čitalnice zbirališče

slovenskih izobražencev in meščanstva ter nepogrešljivo prizorišče narodne prebuje, prostor, kjer se je meščanstvo privadilo slovenski besedi tudi v literaturi, dramatiki, glasbi, znanosti ... torej povsod tam, kjer je do takrat bolj ali manj nesporno kraljevala nemščina. Čitalnice sicer niso bile politična društva, »vendar so se v njih zbirali in vzgajali naši politiki in prvoboritelji«.

Za razvoj slovenske kulture je bila posebno pomembna ljubljanska čitalnica. Slovenska matica in Južni Sokol, ustanovljena l. 1863, Dramatično društvo, rojeno 1866, ter 1872 ustanovljena Glasbena matica so njeni otroci. Vse dejavnosti, ki so jih prevzela omenjena društva, so namreč najprej potekale znotraj Narodne čitalnice. Zaradi dviganja okusa publike in razširjanja obzorij so potrebe naraščale. Sčasoma je postal delokrog ljubljanske čitalnice (podobno kot ostalih čitalnic na Slovenskem) preobširen, tako da so začela za posamezna področja kulture skrbeti društva. Ta so sčasoma prerasla v kulturne institucije, ki jih potrebuje vsak omikan narod.

S tem procesom se je vloga čitalnice po naravni poti zmanjševala. »Potrebna in upravičena konkurenca novih društev je trgala Čitalnici kos za kosom rodovitne njive, ki jo je izprva vso Čitalnica sama obdelovala. Ni čuda da je Čitalnica vsled tega po malem hirati začela l...l kakor priletna mati, ki je rodila in vzgojila celo vrsto zdravih, krepkih otrok ... «

Zavest o pomenu, ki ga je imela za slovensko kulturo posebno ljubljanska čitalnica, se je ohranjala. Ob proslavi njene petdesetletnice 5. in 6. januarja 1912 je Slovenska filharmonija, pomno-

Napitnica ob prvem nastopu domačega orkestra v ljubljanski čitalnici.

Seznam članstva ljubljanske čitalnice.